

Fordítástudomány' 2007.
IX. Fordítástudományi Konferencia
és FTK Öregdiák Találkozó.
IV. Fordítástudományi PhD Konferencia
Budapest, 2007. március 29–30.

Pénzes Tímea – Szamos Réka

2007. március 29-én és 30-án kilencedszer került sor az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének Konferenciájára, melyet az FTT most már hagyományosan a fordítók és tolmácsok szakmai szervezeteivel közösen rendez meg „A magyar fordítók és tolmácsok napja” eseménysorozat keretében. Ugyancsak hagyomány, hogy a konferenciasorozat a négy éve működő Fordítástudományi Doktori Program hallgatóinak bemutatkozásával kezdődik az ELTE BTK „A” épületének földszinti Kari Tanácstermében.

A délelőtti szekciót Nyomárkay István és Klaudy Kinga üdvözlő szavai után Paksy Eszter nyitotta meg *A fordítás külföldi folyóiratok magyar kiadásaiban* című előadásával. Kutatása a globalizáció témakörével foglalkozott. Három sajtótermék magyar változata (az *ELLE*, a *National Geographic* és a *Le Monde diplomatique*) alapján kutatta, hogy milyen arányban és milyen jelöléssel szerepelnek fordítások az említett lapokban. Az előadó érintette a nyílt és a rejtett fordítás kérdését is: míg a nyílt fordítás a forrásszöveg tiszteletét és az új színárnyalatot hangsúlyozza, addig a rejtett fordításban a globalizáció jelei mutatkoznak, azaz a forrásszöveg leértékelődik, a szerző és a fordító személyisége és kiléte háttérbe szorul. Feltételezéseit példákkal is szemléltette: a rejtett fordításra kiváló példa az *ELLE* francia női magazin magyar változata, ahol a képek mellett az aláírás nélküli szövegek és fordítások jelentősége elenyésző. Ezzel szemben a magyar *Le Monde* pontosan jelöli a forrásszöveg és a célnyelvi szöveg szerzőjét, sőt, lábjegyzetekkel látja el a nem az eredeti befogadók számára készült szövegeket.

Dudits András *A fordítói elemző olvasás empirikus vizsgálatáról* tartott előadást. Dudits felsorolta az olvasástípusok különféle fajtáit, pl. ismeretszerző, élményszerző, áttekintő, elemző, kereső, stb. olvasást, és arra a megállapításra jutott, hogy a fordító alaposabban és tudatosabban olvas, a kognitív szövegfeldolgozása mélyebb az „egyszerű” olvasóénál. Empirikus kutatását száz fordítón végezte, hogy bebizonyítsa: a mélyebb feldolgozás tartósabb emléknymokat hagy a felszínes feldolgozásnál, ill. a fordítás/ átfogalmazás céljából végzett olvasás szignifikánsan különbözik.

Bakti Mária a tolmácsolás pszicholingvisztikai vonatkozásait vizsgálta: *Retrospektív interjúk a tolmácsolás kutatásában* című előadásában. Előadásának legizgalmasabb része a tapasztalataiból összeállított példatár volt, ahol felhívta figyelmünket a tolmácsok fejében levő black box működésére. A retrospektív

interjúk segítségével azt próbálta elérni, hogy a tolmácsok visszaemlékezzenek döntéseikre, illetve arra, mennyire tudatosítják döntéseiket, észreveszik-e a hibáikat, javítják-e őket, stb. A morfológiai, szintaktikai hibák, téves szótalálás, újraindítás, stb. feltérképezéséhez Csernov valószínűségi előrejelzés és Gile mentális energiagazdálkodás modelljét használta fel, és kimutatta, hogy nemcsak a tolmácsi munka folyamán, de anyanyelvi beszédben sem ritka jelenségek, főként a kezdeti tervezési szinteken.

Horváth Péter Iván *Mitől hiteles a fordítás?* című előadásában főként bizonyítványok, leckekönyvek szakszerű fordításáról, stíluszabadságról és normakövetésről esett szó: mit engedhet meg magának a hiteles fordító (mint például maga az előadó, aki az Országos Fordító és Fordításhitelező Iroda Zrt. alkalmazottja). A bírósági tolmácsolás köréből kerültek ki humorral fűszerezett példái, pl. a közösségi tolmács hogyan „emeli meg” a vádlott stílusát, s miként lesz a „semmijen rosszat nem csinátam” megfelelője a „büntetlen előéletemre való tekintettel helyezzenek szabadlábra”. Egy hozzászólás utalt rá, hogy amikor a fordító segítő szándékkal fordul a vádlotthoz, akár ronthat is a helyzetén, mivel a bíró műveltebbnek hiszi a vádlottat, és furfangos bűnözőt fedezhet fel a véletlenül kínos helyzetbe keveredett menekültből.

A kávészünet után a PhD konferencia Banczerowski Janusz elnökletével folytatódott. Elsőként Mártonyi Éva kalauzolt bennünket gyermekkorunk mesevilágába *A Kincses Sziget két magyar fordításáról* című előadásában. A *Kincses szigeten* számos reália jelenik meg, pl. mértékegységek (öl, hüvelyk, mérföld), pénzfajták (tallér, fillér, arany, garas), földrajzi nevek (szigetek, kikötők, tengerek), stb., amelyeket a fordítók eltérően kezeltek, Devecseri Gábor nem akarta a mese lendületét magyarázatokkal megtörni, míg Gy. Horváth László magyarázatokkal, lábjegyzetekkel látta el a reáliákat, és a fiatalok számára készített fordítást ismeretterjesztési célokra is felhasználta.

Varga Ágnes *Géppel fordított szöveg: magyar vagy nem magyar. Választ adhat az Internet?* címmel tartotta előadását. Csak a teljesen automatikus, emberi segítség nélküli fordítást tárgyalta, és előadása élénk vitát váltott ki. Fő kérdésfeltevése így hangzott: Elfogadjuk szövegnek a gép által fordított szövegeket vagy sem? Mivel nyelven nemcsak a szókincset értjük, hanem a nyelvtant is, elfogadhatók-e szövegnek a nyelvtanilag helytelen szövegek, illetve húzhatunk-e egyenlőségjelet az érthetőség és az elfogadhatóság közé? „Magyarul”: az elemzett gépi szövegek hasonlítanak-e magyar emberek által írt szövegekhez? Varga az internetet hívta segítségül, és pontos stilisztikai adatokkal alátámasztva a Meta Morpho program segítségével mutatta be kutatása eredményeit. A vita indítóoka az volt, hogy mit kezdhetünk az arányokat bemutató számokkal, hiszen az eredmények halmazában előfordulhat a multiplifikálódás, tehát egyes szavakat, szókapcsolatokat több keresőprogram is kidob, pedig csak egyetlen honlapon szerepelnek.

Fischer Márta disszertációs témaként az EU nyelvpolitikája, fordításpolitikája és terminológiája témakört választotta, és előadása is ebből adott ízelítőt. *Az EU terminológia fordításának egy lehetséges tipológiája* című alaposan kidolgozott, szakszerű előadása az EU terminológiáról szólt. Ehhez nagy segítségére volt Gulyás Róbert fóruma, a HUTERM (www.huterm.hu). Az előadásból

kiderült, hogy nem egyszerű ügy huszonhárom nyelvnek közös terminológiát alkotni. Gyakran még a magyar szakmai közönségben sincs egyetértés a terminológia tekintetében, Fischer példájával élve: a többnyelvűség és a soknyelvűség szavakat is különböző kontextusban kellene használni. És van rá példa, hogy más a fogalmi rendszer azonos nyelvterületű országokban is, pl. a francia nyelvű Kanadában és Franciaországban, vagy a német nyelvű Ausztriában, Németországban és Svájcban. Fontos felderíteni, hogy használ-e már megnevezést a magyar szakmai közönség, vagy csak a folyamat során alkotják meg a szót? Ha nem, akkor az elsődleges terminusképző a szakember, politikus, és a másodlagos terminusképző szerepébe kerül a fordító, aki később lép be a terminusalkotási folyamatba. Párhuzamosan, egyidőben lehetetlen egy fogalom megalkotása, hiszen az angolok, franciák, németek hamarabb jutnak az EU-s dokumentumokhoz, míg a magyarok jóval később.

Votisky Anna, a PhD konferencia egyetlen elsőéves előadója zárta le a PhD előadások sorát *Miért kell újraszinkronizálni a filmeket?* című előadásával. Beteintést nyerhettünk abba, hogy a Pannónia Filmstúdió egyeduralma után milyen filmstúdiók alakultak a rendszerváltás után, és melyek a fő okai a filmek újraszinkronizálásának. Pl. technikai ok az amortizáció, de felmerülhet az anyagi kérdések tisztázatlansága, a drága szerzői jog, illetve nyelvi okok, pl. avultság, alkalmatlanság is közrejátszhatnak. Votisky a durva kifejezések finomított és kevésbé finomított változatára hozott példákat videós bemutatójával. Az előadásból nem utolsósorban megtudtam, hogy airline (fedélzeti) változatú filmek is készülnek a repülő utasainak: ezekből kivágják a durva káromkodásokat és a szexre utaló szavakat, és természetesen a légikatasztrófákra utaló jeleneteket.

Banczerowski tanár úr zárszójában elégedettségét fejezte ki a PhD hallgatók teljesítményével kapcsolatban, ám fájlalta, hogy kedvenc témájával, a kultúra-közi kommunikációval foglalkozó tanulmányok hiányoztak a programból.

A „Fordítás és terminológia Európában” című délutáni ülést Dezső Tamás, az ELTE BTK dékánja nyitotta meg, majd Szappanos Géza, az OFFI Zrt. vezérigazgatója beszélt arról, hogyan szabályozzák a hiteles fordítást és tolmácsolást Európában. A második előadó, a Berzsenyi Dániel Főiskola Terminológiai Innovációs Központjának vezetője, Fóris Ágota a világ terminológiai műhelyeit mutatta be. Gulyás Róbert az EU Parlament tolmácsa, a HUTERM terminológiai levelező fórum koordinátora arról beszélt, hogyan folyik a magyar terminológiai munka az európai intézmények gyakorlatában, és hogyan segítenek magukon a fordítók és tolmácsok terminológiai problémáik megoldásában. Az utolsó előadó, akárcsak a korábbi konferenciákon, most is Prószéky Gábor volt, a MorphoLogic igazgatója, aki bemutatta az automatikus terminuskivonatolás lehetőségét és eszközeit. A délutáni szekció után az FTT eddig végzett 37 évfolyamának hallgatói és tanárai találkoztak az FTT tantermeiben a Múzeum körúti campus „F” épületben.

A konferencia második napja új helyszínen, az MTESZ Pesti Konferencia Központ Irodaház VII. emeletén lévő, pazar panorámájú nagytermében került megrendezésre. A közönség az előző naphoz képest kissé kicserélődött, az aktív fordítók és tolmácsok nagyobb, míg pl. a kezdők, illetve a PhD hallgatók kisebb számban képviseltették magukat.

A délelőtti szekciót Szappanos Géza, az OFFI Zrt. vezérigazgatója nyitotta meg, majd átadta a szót az első előadóknak. Klaudy Kinga, Kis Balázs és Lengyel István (ELTE FTT) a *csoportos fordításról* tartottak előadást, mely a <http://kisbalazs.net/ftt/csoxford2007.pdf> url címen mindenki számára elérhető. Klaudy Kinga elméleti bevezetője után Lengyel István a csoportos fordítás gyakorlati aspektusait taglalta, és ismertette magát a munkafolyamatot. Szerinte az eredményes munkához elkerülhetetlen a szemléletváltás a fordításoktatásban (a tanár nem minden tudás forrása – Kiraly 2000, 2005), igyekezett definiálni a csoportos fordítást (Klimkowski) és jellemezni az ideális csoportos fordítót. Lengyel Istvántól Kis Balázs vette át a szót, az előadás ráeső része a *Konfliktusok és kompromisszumok: a konzisztencia biztosítása* alcímet viselte. Kiemelte a konfliktusok és kompromisszumok jelentőségét a csoportos fordítás során, szerinte a konfliktust létre kell hozni, mert az egyetlen elfogadható célnyelvi változat csak akkor jön létre, ha a különböző fordítók munkája különböző szempontok alapján összevethető, illetve az összevetés megtörténik. Ezt a konfliktust azután szabályozni kell, majd fel kell oldani. A terminológiai konzisztencia ismertetése után az előadást a frazeológiai, regiszterbeli konzisztencia bemutatásával zárta.

A nap második előadása a *Hatékonyág és projektszemlélet: új szelek a fordítóképzésben* címet viselte. Kurián Ágnes, az ELTE FTT francia szakcsoportjának vezetője szolt a franciaországi fordítóképzésben tapasztalható változásokról, melynek egyik legrangosabb képviselője a Rennes-i Egyetem Daniel Gouadec vezette szakfordító-képző központja (Centre de Formation de Traducteurs-Terminologues & Rédacteurs – <http://www.uhb.fr/langues/craie/cftrr/ff/cftrr.html>). Kurián elmondta, hogy az észak-franciaországi iparterület közelében lévő iskola indítása előtt a professzor körbejárta a majdani lehetséges munkaadókat, felmérte a piac mindenfajta igényét, és a tantervet ennek alapján állította össze. Minden bizonnyal ennek is köszönhető a központban végzett diákok 100%-os elhelyezkedési aránya. A bevezető után meghallgathattuk Mohácsi-Gorove Anna beszámolóját, aki ösztöndíjasként 4 hónapon keresztül személyes tapasztalatokat gyűjthetett a Rennes-ben folyó oktatásról. Prezentációja alapján egy nagyon jól működő, teljes mértékben a valós munkakörülményekre felkészítő, magas színvonalú gyakorlati oktatás felépítését ismerhettük meg. Ő is beszélt a tanár szerepének megváltozásáról: a tanár-diák szerep helyett inkább a lektor-kezdő fordító viszonyra való törekvés jellemző. A munka a képzés során is nagy önállóságban zajlik, a tanárok minimális jelenlétével, akik inkább egy preventív funkciót töltenek be. A diákok sokrétű gyakorlati ismeretekre tesznek szert, a különböző adatbáziskezelő programok használatától kezdve a pályázatírás trükkjeinek elsajátításán át a munkamenet megtervezéséig mindent megtanulnak. Ez utóbbit a tanév végén egy egyhetes vizsgafolyamat során élesben is kipróbálhatják a hallgatók, hiszen gyakran a kiosztott feladat valós megbízást takar. A vizsgahéten a diákoknak munkacsoportot kell alkotniuk, a feladatokat ki kell tudni osztani egymás között, a háttérinformáció gyűjtésére, fordításra stb. szánt időt ki kell kalkulálniuk, majd még egy mesterségesen generált problémával is meg kell birkózniuk, mire a hét végén leadják az elkészült szöveget.

A délelőtti ülészakot Láng Zsuzsa (ELTE FTT) előadása zárta. Az EPSO szakfordítók számára tartott felvételi vizsgájának tanulságait ismertette a hall-

gatósággal. Az EPSO (European Personnel Selection Office), az európai uniós állások betöltésére alkalmas, magasan képzett szakemberek felvételére szerveződött iroda felvételi vizsgája teljesen anoním módon zajlik. Két óra alatt, nyomtatott szótár igénybevételével, a jelentkezőknek egy 45 soros szöveget kell lefordítaniuk angolról az anyanyelvükre. Egy 2004-es felvételi teszt alapján Láng bemutatta a fordítandó szöveg kiválasztásának aspektusait, elemezte a problematikus részeket, megmutatta a leginkább félrefordított mondatokat, majd az iroda által használt pontozási formanyomtatványt is ismertette. Megtudhattuk, milyen típusú hibákat vizsgál a bizottság, ezek milyen súllyal esnek a latba, illetve a jó megoldásokért adható plusz pontok lehetőségére is felhívta a figyelmünket.

A kávészünet után az előadók sorát Szabari Krisztina (ELTE FTT) folytatta *A tolmácsolandó szöveg paraméterei* c. előadásával. A szó-mondat-szöveg-nonverbális elemek-szituáció-kultúra egységét ábrán szemléltette, vizsgálta a tolmács illetve a fordító szöveghez való viszonyát, majd részletesen ismertette a tolmácsolandó szöveg pöchhackeri paramétereit. A szöveg előkészítettségének fokától kezdve a szöveg kultúrafüggőségén át annak medialitása mind skálán ábrázolható tényezők. Az eredeti programtól eltérően a konferencia előadóinak sorát végül nem Boronkay-Roe Zsuzsa zárta, hanem Jantsits Ágnes, a Konferenciatolmácsok Szakmai Szövetségének elnöke beszélt a bírósági és jogi tolmácsolás hazai és nemzetközi helyzetéről.

A kávészünet után következett a fordítók és tolmácsok szakmai fóruma az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI), a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete (MFTE), a Konferenciatolmácsok Szakmai Szövetsége (KTSZSZ) és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara (BKIK) Fordító- és Tolmács Szakmai Osztálya szervezésében. A fórumon több fontos kérdést vitattak meg a résztvevők: pl. a fordítók és a megbízók viszonya, a fordítók szerzői jogainak kérdése: van-e közvetlen kapcsolat a fordítók és a megbízók között, vagy a fordítók közvetítőkön keresztül kapják a megbízásokat, van-e joga a megbízónak belenyúlni a szövegbe, kit illetnek a szerzői jogok, ha a megbízó megváltoztatja a szöveget, azonosak-e a fordítók szerzői jogai az írók szerzői jogaival stb. A konferenciát az OFFI Zrt állófogadása zárta a MTESZ hetedik emeleti Panorámatermében.

KLAUDY KINGA

NYELV ÉS FORDÍTÁS

Válogatott fordítástudományi tanulmányok

(Budapest: Tinta Könyvkiadó 2007. 274 pp.

ISBN 978 963 7094 68 2)

A válogatás a szerzőnek az elmúlt 25 évben írt fordítástudományi tanulmányaiból készült. A tanulmányok a nyelvészeti fordításkutatás változatos témáit dolgozzák fel: Brassai Sámuel fordítással kapcsolatos gondolataitól az európai uniós szövegek fordításáig, a nyelvpárok szerinti fordítási problémáktól a fordítási univerzálékig, a szövegszintű fordítási problémáktól a fordítások értékelésének és javításának módszertanáig. A fordításkutatás legújabb eredményeit tükrözik, és további kutatásokra ösztönöznek az explicitációs hipotézisről és a szerző által felállított aszimmetria hipotézisről szóló írások.

A könyv előszavában a szerző tizenöt tézisben fogalmazza meg a nyelvészeti fordításkutatással és a nyelvek fordításközpontú leírásával kapcsolatos alapelveit. A nyelvek fordításközpontú egybevetése két szempontból is különbözik a hagyományos kontrasztív nyelvészettől. Először azért, mert dinamikus kontrasztokat vizsgál, azaz olyan különbségeket, amelyek nincsenek előre leírva, listázva és rendszerezve, csak a konkrét fordítási folyamatban kelnek életre. Másodsor azért, mert azt vizsgálja, milyen műveleteket végeznek a fordítók, hogy a fordítás folyamatában találkozó nyelvek dinamikus kontrasztjaiból fakadó nehézségeket leküzdjék.

A kötet érdeklődésre számíthat fordítók és tolmácsok, szakfordítók és műfordítók, lektorok és kontrollszerkesztők, lexikográfusok és szótárkészítők, fordítást kutató nyelvészek és fordítást oktató tanárok körében.

Megvásárolható vagy megrendelhető:

TINTA KÖNYVKIADÓ

1116 Budapest, Kondorosi út 17. Tel: 3750501 Fax: 371 05 02

E-mail: info@tintakiado.hu Honlap: www.tintakiado.hu